

Г. П. Грибан

ДУХОВНІ ВИМІРИ СТУДЕНТА В ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Дослідження духовності особистості студента в умовах глибоких змін, що відбулися в сучасному світі та Україні, спричинило появу нових публікацій. Через демократизацію та лібералізацію суспільних відносин освіта України розвивається шляхом утвердження загальнолюдських цінностей. Головною, загальноновизнаною в освіті цінністю є особистість. Наразі як науковці, так і всі, хто причетний до виховання студентської молоді, розуміють, що подальший розвиток особистості неможливий без урахування її соціокультурного та духовного відродження в кожній сфері людської діяльності, включаючи і процес фізичного виховання.

Духовність як психологічний феномен є творчою здатністю людини до психічної самореалізації і самовдосконалення, має складну структуру [6, с. 81]. З позицій системного підходу, за усталеною класифікацією систем, духовність можна віднести до розряду динамічних відкритих систем. Динамічність духовності виявляється у здатності її структурних компонентів до певних змін, а отже і метаморфоз самої духовності,

рівнів її розвитку. Відкритість духовності як системи полягає у можливості її взаємодії на різних рівнях з біологічним та соціокультурним довкіллям [6, с. 82].

Виходячи з традиційних позицій у розумінні сутності та структури особистості, йдучи шляхом їх вдосконалення, можна стверджувати, що структура особистості включає групу стійких об'єктивних та суб'єктивних соціальних якостей індивіда, що виникають і розвиваються в процесі його різноманітної діяльності під впливом соціального середовища, в яке об'єктивно входить людина. Значна частина соціальних якостей особистості характеризує рівень її культури та духовності. В зв'язку з цим, в структурі особистості В. Ф. Баранівський [1, с. 49] виділяє такі елементи (виміри):

1. Соціокультурний аспект:

- соціокультурна спрямованість особистості (характерні для неї потреби, інтереси, цінності, що виступають в якості мотивів особистісної поведінки);
- рівень знань, ступінь опанування гуманітарними, культурними цінностями суспільства;
- здатність до творчої діяльності.

2. Духовний аспект:

- духовна спрямованість особистості (духовні інтереси, цінності, орієнтації, світогляд);
- наявність віри, надії, переконань, ідеалів та інших духовних регуляторів поведінки та діяльності особистості;
- воля та духовна чуттєвість у світопереживанні особистості.

В той же час, орієнтуючись на форми вияву духовності, Ж. М. Юзвак [5, с. 248] визначає такі її компоненти:

- потребово-ціннісні (духовні ціннісні орієнтації та потреби);
- вчинково-діяльнісні (духовні види діяльності, духовний саморозвиток, метою якого є психічне та особисте самовдосконалення);
- почуттєво-емоційні (духовні стани та почуття);
- когнітивно-інтелектуальні, які представлені такими особливостями інтелекту як спостережливість, допитливість, глибина, самостійність, критичність мислення;
- морально-гуманістичні компоненти, що знаходять прояв у специфічному емоційному та пізнавальному ставленні людини до Всесвіту, до гармонії, сприйманні та створенні краси.

Духовність людини існує також і в інших формах її вияву, зокрема освіченості, інтелігентності, моральності, релігійності, гуманності, інтуїтивності. Освіченість – це якість особистості, яка внаслідок свідомих зусиль набула знань, в своєму обсязі більших, а ніж більшість її сучасників. Інтелігентність характеризує єдність зовнішньої та внутрішньої культури особистості. Моральність фіксує ступінь соціалізації людини. Релігійність є характеристикою ступеня освоєння людиною світу, мірою людської несвободи у бутті, коли визначається провіденційність людського

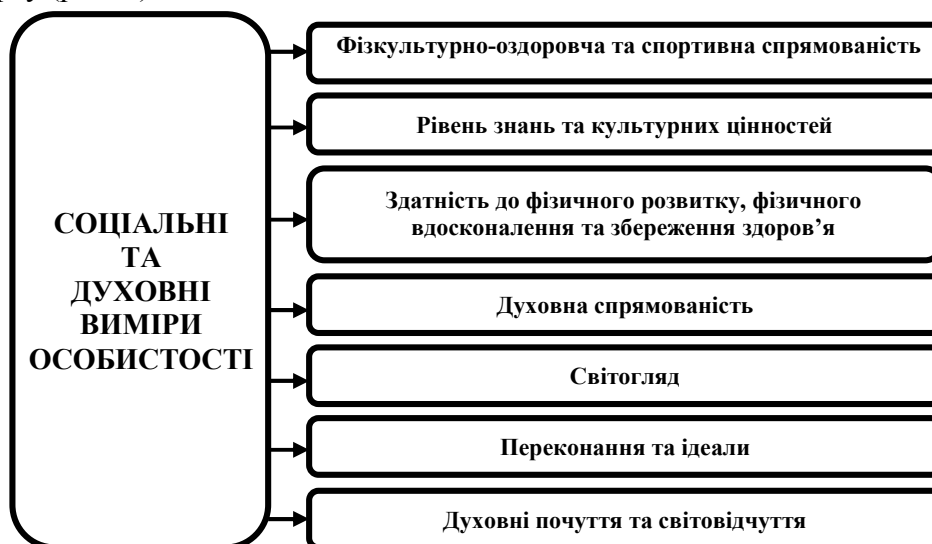
існування. Протипагою цих якостей виступають неуптво, конформізм, аморальність, зневіреність та релятивізм (пізнавальний та моральний), жорстокість (як патологія – садизм), логізм [3].

Всі ці структурні елементи тією чи іншою мірою притаманні кожному студенту, тому що він як особистість бере безпосередню участь у житті вузу і в цілому суспільства, володіє певною сумою знань, має свої переконання, прагнення, силу волі та духовні світопереживання. Разом з тим духовні елементи структури особистості, що характеризують її на певних рівнях, з її певних сторін, можна розглядати як духовні виміри особистості. І це так, тому що наявність чи відсутність тих чи інших елементів структури особистості, або їх стан, рівень розвитку є мірою особистих якостей кожної людини, ступенем розвитку людини як особистості [1, с. 50].

Особливості світосприймання, світорозуміння та системи цінностей теж входять у структуру духовності. Не підлягає сумніву і системність духовності, яку не можна звести лише до простої суми структурних компонентів. Це утворення, яке має свої підсистеми зі складними ієрархічними зв'язками і різним рівнем та характером впливу на особистість [4].

Соціокультурні та духовні виміри особистості тісно пов'язані, часто зумовлюють один одного, взаємоперетинаються. Але, все-таки, соціокультурні виміри особистості є по відношенню до духовних базовими, первинними в тому розумінні, що без них, або ж за умови їх негативного змісту не може бути (в цілому) і позитивного змісту та розвитку духовних якостей особистості [1, с. 52].

Проаналізуємо зміст та особливості кожного з вимірів особистості студента, відповідно до розгляду їх в процесі фізичного виховання та спорту (рис. 1).

Рис. 1. Соціальні та духовні виміри особистості студента у процесі фізичного виховання

Фізкультурно-оздоровча та спортивна спрямованість особистості студента являє собою систему органічно поєднаних та притаманних особистості потреб, інтересів, цінностей, які визначають головні напрями, мотиви поведінки та діяльності, помислів та вчинків в процесі навчальних занять з фізичного виховання та в фізкультурно-оздоровчих заходах. Потреби та інтереси студентів є вихідними позитивними показниками соціокультурної та духовної спрямованості особистості. Під духовними потребами розглядається прагнення індивіда до засвоєння загальнолюдських та індивідуальних цінностей і їх створення в процесі духовних видів діяльності. В індивідуальні цінності входять: інтереси, погляди, ідеали, потреби особистості, які є результатом усвідомлення оточуючого світу і власного місця в ньому. Загальнолюдські цінності включають: людяність, добро, красу, справедливість, знання [6, с. 52]. Маючи такі цінності особистість починає узгоджувати і будувати свої взаємини з іншими людьми під час навчальних занять з фізичного виховання та участі в спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходах.

Досить важливим соціокультурним виміром особистості студента є *ступінь та якість опанування теоретичними знаннями та культурними цінностями* в галузі фізичної культури та спорту. Наявність певної суми теоретичних знань в області анатомії і фізіології, гігієни і біохімії, психології і педагогіки, теорії і методики фізичного виховання, валеології є однією з головних відмінностей, що характеризує ступінь соціалізації студента, його зрілість як особистості. На основі проведених нами досліджень можна зробити висновок, що низький рівень теоретичного світогляду в галузі здоров'я і оздоровчої фізичної культури негативно впливає на стан здоров'я, рівень фізичної підготовленості студентської молоді і в цілому на процес фізичного виховання у вузі. Серед опитаних студентів 22,8% чоловіків і 26,9% жінок вказали, що однією із причин низького фізичного розвитку, невміння займатися фізичними вправами є відсутність теоретичної підготовленості і певних знань [2, с. 22].

Одна з найголовніших соціальних функцій фізичної культури – виховна, людиноформуюча. Значною в оцінці особистості є її *здатність до фізичного розвитку і фізичного удосконалення, збереження здоров'я, реабілітації свого здоров'я після хвороб і перенесених травм*. Здоров'я – найвища цінність як самої людини, так і всього суспільства у цілому, оскільки саме воно є необхідною умовою найбільш повної самореалізації особистості. Прагнення до самовдосконалення, самооздоровлення, вміння знаходити й використовувати оптимальні шляхи підтримання й зміцнення здоров'я свідчить про високий рівень культури здоров'я, творчий розвиток, високу духовність.

Духовна спрямованість особистості (інтереси, цінності, орієнтації) являє собою вищий рівень її розвитку. Духовні інтереси і ціннісні орієнтації – важливі компоненти духовного світогляду студентів, які

формуються і закріплюються в процесі їх навчальної і практичної діяльності. Сукупність ціннісних орієнтацій, що сформувалися у особистості студента, забезпечує чіткість і стійкість громадянської позиції, його відношення до громадських обов'язків, ставлення до своїх колег, викладачів і в цілому до інших людей.

Позитивними духовними цінностями, ціннісними орієнтаціями у сфері фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів є: піклування про збереження і зміцнення власного здоров'я, покращання фізичного розвитку і фізичної підготовленості, дотримання норм і принципів здорового способу життя. Але, як свідчать наші соціологічні дослідження в студентському осередку проблема духовної орієнтації залишається дуже гострою, на жаль великій кількості студентів не притаманні духовні якості сьогодення.

Важливим виміром особистості студента, ціннісними його орієнтаціями є *світогляд*. Специфіка його полягає в тому, що він відображає дійсність в цілісності життя і діяльності студента – в його суспільних відносинах і життєвих інтересах. У різні історичні часи і в різних соціальних умовах світогляд наповнювався різним змістом і тим самим зумовлював різну соціальну орієнтацію індивідів у суспільному і особистому житті. Завдяки пізнавально-перетворювальній функції світогляду студент здатний критично оцінювати власний і соціальний досвід, життєві успіхи і тимчасові невдачі, знаходити оптимальні способи своєї діяльності, критично ставитися до дійсності.

Переконання та ідеали студентів можна розглядати як якості, що доповнюють вищерозглянуті виміри, а також мають і самостійне значення. Переконання можна розглядати як принципи, що визначають головну лінію поведінки студента, усвідомлення ним своїх об'єктивних інтересів. Знання перетворюються у переконання, коли студент повірив в їх істинність та корисність для себе, своїх близьких і суспільства. Переконання визначає характер поведінки та вчинків особистості.

Цінності і переконання особистості студента тісно пов'язані з поняттям *ідеалу*. Ідеал являє собою ціннісну характеристику певного явища в якості обов'язкового взірця і виконує роль стратегічного орієнтиру до взірця. Ідеал особистості повинен гармонійно єднати в собі ціннісні орієнтації на корисну діяльність і внутрішню духовність.

Духовні почуття, світопереживання також важливі якості особистості. Вони характеризують її здатність до світовідчуття, духовного переживання дійсності, культуру її емоційно-чуттєвої сфери. Наявність у особистості повноцінних емоцій, світоглядних, духовних почуттів забезпечує цілісне переживання нею духовного відношення до світу – тобто цілісне переживання людського буття в його зовнішньо-практичних і внутрішньо-духовних аспектах. Визначальною характеристикою і атрибутом духовних почуттів особистості є їх довільність, свобода та спрямованість до пріоритетних цінностей.

Соціокультурні та духовні виміри особистості – явище, безумовно, складне та багатогранне. На характер вимірів особистості впливають середовище, в якому вона формується, стан суспільної свідомості, соціально-політичні умови, а також і індивідуальні особливості людини. Необхідно визнати, що світоглядні, морально-правові, етико-психологічні та педагогічні аспекти даної проблеми тільки почали усвідомлюватись у практиці фізичного виховання та спорту, а розробка відповідних педагогічних технологій лише проектується. Тому для оптимізації процесу духовного розвитку особистості усі зазначені компоненти духовності мають знайти своє відображення в сфері фізичного виховання.

Список використаної літератури

1. Баранівський Ф. В. Соціокультурні та духовні виміри особистості / Ф. В. Баранівський // Духовність як основа консолідації суспільства. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників : міжвід. наук. зб. – К. : НДІ „Проблеми людини”, 1999. – Т. 16. – С. 50 – 60. **2. Грибан Г. П.** Життєдіяльність та рухова активність студентів : монографія / Г. П. Грибан. – Житомир: Вид-во „Рута”, 2009. – 594 с. **3. Княжук О. П.** Рациональні та ірраціональні начала духовності: інтуїтивність особистості / О. П. Княжук // Духовність українства : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Житомир : ЖДПІ, 1998. – С. 23 – 27. **4. Музика О. О.** Антиномія активності-пасивності в генезі української духовності / О. О. Музика // Духовність українства: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. – Житомир : ЖДПІ, 1998. – С. 13 – 15. **5. Юзвак Ж. М.** Духовно-особистістий розвиток: психолого-педагогічний зв'язок / Ж. М. Юзвак // Духовність і художньо-естетична культура. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних керівників: міжвід. наук. зб. – К. : НДІ „Проблеми людини”, 2000. – Т. 17. – С. 247 – 250. **6. Юзвак Ж. М.** Системно-структурний аналіз духовності як інтегрального психічного утворення особистості / Ж. М. Юзвак // Духовність як основа консолідації суспільства. Аналітичні розробки, пропозиції наукових та практичних працівників: міжвід. наук. зб. – К.: НДІ „Проблеми людини”, 1999. – Т. 16. – С. 82 – 84.

Грибан Г. П. Духовні виміри студента в фізичному вихованні

В статті розглянуто проблему духовного розвитку особистості студента, де духовність розкривається як психологічний феномен творчої здатності людини до психічної самореалізації і самовдосконалення. Духовність виявляється у потребово-ціннісних, вчинково-діяльнісних, почуттєво-емоційних, когнітивно-інтелектуальних, морально-гуманістичних компонентах, а також існує і в інших формах її вияву, зокрема освідченості, інтелігентності, моральності, релігійності, гуманності, інтуїтивності, світосприйманні та світорозумінні тощо. Всі структурні елементи притаманні кожному студентові, тому що він як

особистість бере безпосередню участь у житті вузу і в цілому суспільства, володіє певною сумою знань, має свої переконання, прагнення, силу волі та духовні світопереживання. Разом з тим духовні елементи структури можна розглядати як духовні виміри особистості. У фізичному вихованні до духовних вимірів особистості можна віднести: фізкультурно-оздоровчу та спортивну спрямованість, рівень знань та культурних цінностей, здатність до фізичного розвитку і вдосконалення та збереження здоров'я, духовну спрямованість, світогляд, переконання та ідеали, духовні почуття та світопереживання.

Ключові слова: духовність, фізичне виховання, студент.

Грибан Г. П. Духовные измерения студента в физическом воспитании

В статье рассмотрена проблема духовного развития личности студента, где духовность раскрывается как психологический феномен творческой возможности человека к психической самореализации и самоусовершенствованию. Духовность проявляется в потребностно-ценностных, поступко-деятельностных, чувственно-эмоциональных, когнитивно-интеллектуальных, морально-гуманистических компонентах, а также существует и в других формах ее проявления, в частности образованности, интеллигентности, моральности, религиозности, гуманности, интуитивности, мировосприятия и миропонимании. Все структурные элементы присущи каждому студенту, так как он как личность принимает непосредственное участие в жизни учебного заведения и в целом общества, обладает определенной суммой знаний, имеет свои убеждения, стремления, силу воли и духовные миропереживания. Вместе с тем духовные элементы структуры можно рассматривать как духовные измерения личности. В физическом воспитании к духовным измерениям личности можно отнести: физкультурно-оздоровительную и спортивную направленность, уровень знаний и культурных ценностей, способность к физическому развитию и усовершенствованию, сохранение здоровья, духовную направленность, кругозор, убеждения и идеалы, духовные чувства и миропереживания.

Ключевые слова: духовность, физическое воспитание, студент.

Gryban G. P. Spiritual Dimensions of Students in Physical Education

The paper deals with the problem of spiritual development of an individual student, where spirituality is revealed as a psychological phenomenon of creative human capacity for mental self-realization and self-improvement. Spirituality is manifested through a number of components such as value, activity, emotional, cognitive-intellectual, moral and humanistic components and exists in other forms of expression, including awareness, civilization, culture, morality, religion, humanity, intuition, mentality and world view etc. All structural elements are inherent in each student so that he

as an individual is directly involved in the life of the university and society in general, has a certain amount of knowledge, has its own belief, desire, willpower and spiritual world experience. However, the spiritual elements of the structure can be seen as spiritual dimensions of personality. In physical education the spiritual dimensions of personality include: sports and recreation orientation of the personality, knowledge and cultural values level, capacity for physical development, physical improvement and health, spiritual direction, vision, beliefs and ideals, spiritual feelings and world experience. Spiritual dimensions of personality are closely related often causing one another and overlapping. The nature of dimensions of a personality is dependent on the environment in which it is formed, the state of social consciousness, social and political conditions, as well as the individual characteristics of the person.

Key words: spiritual, physical education, student.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. н. з фіз. вих., проф. Ахметов Р. Ф.